

Asia: VN/31917/2023

Lausuntopyyntö rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamista koskevasta hallituksen esityksen luonnoksesta

1. Yleinen kanta lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumiseen

Mikä on yleinen kantanne siihen, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta luovuttaisiin pääsääntöisesti?

Erittäin kielteinen

Voitte perustella kantanne edelliseen kysymykseen.

Esityksen tavoitteena on lopettaa sovittelu lähisuhteissa, koska esityksen mukaan niissä ”on vaikeaa selvittää, onko uhri antanut suostumuksensa sovitteluun vapaaehtoisesti”. Huoli painostuksesta on ymmärrettävä. On kuitenkin selvää, että pakottavaa kontrollia voi yhtä lailla tapahtua rikosprosessin kaikissa vaiheissa; myös oikeuskäsittelyssä. Lähisuhdeväkivallan sovittelun rajaaminen esityksessä esitetyllä tavalla ei siis mitenkään poista painostuksen mahdollisuutta.

Lakisääteinen rikos- ja riita-asioiden sovittelu on hyvin valvottua, ammatillisesti ja laadukkaasti ohjattua sekä kustannustehokasta toimintaa. Mikään muu palvelu ei tällä hetkellä korvaa lähisuhdeväkivallan sovittelua tai siinä tehtävää jatko- ja tukipalveluihin ohjaamista. Sovitteluun ohjattavat lähisuhdeväkivaltatapaukset ovat tyypillisesti lieviä ja usein sana sanaa vastaan. Tällaiset tapaukset eivät välttämättä etene rikosprosessissa.

Sovitteluprosessin erityisenä etuna on nopeus. Kärjäkäsittelyä – jota ei ehkä ikinä tule tai tulee vuosien päästä – odotellessa lähisuhteen konfliktit voivat eskaloitua uudeksi väkivallaksi. Sovitteluprosessissa osapuolet pääsevät kohtuullisessa ajassa käsittelemään tapahtunutta ja saamaan ohjausta muihin palveluihin. Jo asiasta puhuminen sovittelun yksilötapaamisessa edistää osapuolten hyvinvointia, ja sovittelun edellytyksiä arvioidaan uudelleen näiden jälkeen ennen mahdollista yhteistapaamista. Myös sen mainitun pakottavan kontrollin osalta.

Kansalaisten perustuslaillinen oikeus osallistua ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon on turvattava. Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltäminen esityksessä esitetyllä tavalla kaventaa ihmisten ja erityisesti tietyn ihmisryhmän itsemääräämisoikeutta.

Uhridirektiivin mukaan rikoksen uhrilla on oikeus korjaavan oikeuden palveluun. Sovittelun edellytyksiä selvitetessä puolestaan pohditaan, onko sovittelu uhrin edun mukaista. Aina näin ei ole. Uhrin etua ajatellen lakiesitys ei ainakaan vahvista lähisuhdeväkivallan uhrin asemaa, vaan päinvastoin heikentää sitä poistamalla tältä oikeuden korjaavan oikeuden palveluun. Koska asia joka tapauksessa käsitellään poliisi- ja syyttäjäviranomaisessa, ei sovittelu vaaranna uhrin oikeusturvaa.

Lähisuhdeväkivalta tai naiseen kohdistuva väkivalta ei lopu sillä, että vain uhrin kanssa työskennellään tai uhripalveluita lisätään. Myös väkivallan tekijä tarvitsee palveluita. Sovittelussa väkivallan käyttäjää – varsinkin parisuhteessa usein molemmat – herätellään ja tuetaan väkivaltaisen käytöksen lopettamiseen, pohditaan sen juurisyytä ja rakentavaa konfliktinratkaisua. Varhainen puuttuminen ja tukipalveluihin ohjaus auttavat turvallisen arjen rakentamisessa.

Lähisuhdeväkivallan sovittelu ei riko kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia eikä mikään tutkimustieto kannusta lopettamaan lähisuhdeväkivallan sovittelua.

2. Vaikutukset

Voitte kertoa kantanne esityksen vaikutusten arvioinnista. Onko esityksellä joitain sellaisia vaikutuksia, joita esitysluonnoksessa ei vielä ole kuvattu?

Vantaan sovittelutoimisto suhtautuu varauksella siihen esityksen ajatukseen, että muuttamalla sovittelulakia esitetyllä tavalla ehkäistäisiin pakottavaa kontrollia ja varmistettaisiin asian eteneminen rikosprosessiin. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa sallii syyttäjän jättää syytteen nostamatta osapuolten välillä saavutetun sovinnon perusteella (8§). Ennen sovittelulain muuttamista pitäisi selvittää, minkälaisen painoarvon syyttäjä antaisi näille mahdollisissa muissa palveluissa, keittiönpöydän ääressä ruutupaperille tai vanhan kansan tapaan tupakka-askin kanteen tehdyille sopimuksille. Tällä hetkellä syyttäjä voi luottaa siihen, että rikos- ja riita-asioiden sovittelussa tehty sopimus on valvotun ja tarkan prosessin tulos, joka on tehty puolueettomassa palvelussa, jossa asiakkaat ovat päässeet erikseen ja yhdessä käsittelemään asiaansa ja päätyneet yhteiseen sopimusratkaisuun.

Lasten asemaa on esityksessä arvioitu liian vähän. On selvää, että pitkittyvät perheiden sisäiset jännitteet heikentävät kaikkien hyvinvointia ja erityisesti lasten. Pitkät rikosprosessit tarjoavat otollisen maaperän perheiden sisäisten jännitteiden eskaloitumiselle. Lapsen etu on oikeusjärjestelmämme tärkeä periaate ja sitä pohditaan myös aina selvitetessä sovittelun edellytyksiä. Herääkin kysymys: miten tämä lakiesitys edistää lasten ja nuorten hyvinvointia? Miten

tarkasti on selvitetty vanhempien välisen väkivallan heijastusvaikutuksia lapseen erikseen sovittelu- tai rikosprosessissa?

Lasten ja nuorten itse ollessa asianomistajina tai epäiltyinä, pohditaan sovittelun edellytysten selvitysvaiheessa sovittelun mahdollisuutta vahvasti kasvatuksellisenä varhaisen tuen palveluna. Sovittelupalvelu tarjoaa loistavan tilaisuuden kasvaa vastuullisuuteen ja oppia väkivallattomia konfliktinratkaisukeinoja.

Annettu esitys koskee vain sovittelulain määrittelemää sovittelua. Jos lähisuhteissa tapahtuneen väkivallan sovittelu kielletään, se pitää kieltää kaikissa sovittelu- tai muodoissa. On erikoista ajatella, että lain tavoitteet toteutuisivat lakisääteistä rikosasioiden sovittelua paremmin perhe- tai katusovittelussa.

Jos lähisuhdeväkivaltaa voidaan kuitenkin sovittaa muissa palveluissa, on näiden toimijoiden valvonta tasalaatuisen ja yhdenvertaisen palvelun takaamiseksi järjestettävä jonkin viranomaisen toimesta. Kirjavat ja valvomattomat palvelut eivät turvaa lähisuhdeväkivallan osapuolten asemaa samalla tavoin kuin nykyinen lailla säädetty ja hyvin valvottu rikos- ja riita-asioiden sovittelu.

Kun syyttäjä voi jättää syytteen nostamatta osapuolten välillä saavutetun sovinnon perusteella, voi sovittelun kentälle syntyä kansalaisia eriarvoistavat ”villit markkinat”. Maksutonta sovittelupalvelua saavat tällä hetkellä varallisuudesta riippumatta kaikki. Ei saa syntyä tilannetta, jossa osalla asiakkaista on varaa ostaa sovittelupalvelua, ja toiset jäävät pienituloisina ilman palvelua.

Lisäksi on huomattava, että ilman sovittelua tehdyn syyttämättäjättämispäätöksen jälkeen väkivalta voi jatkua eikä epäillylle tule mitään seuraamuksia. Sovittelussa asiaa olisi ainakin päästy käsittelemään ja väkivaltaiseen käytökseen puuttumaan. Sovittelusopimukseen voidaan määritellä seuranta-aika ja velvoite tukipalveluihin, mikä entisestään vahvistaa sovittelupalvelun merkitystä väkivallasta luopumisen työkaluna.

Vaikutusten arvioinnissa pitäisi tarkemmin tutkia sekä esityksen taloudellisia että inhimillisiä vaikutuksia. Halutaanko kehittää monin tavoin kustannustehokasta sovitteluprosessia vai ajaa asiat kalliisiin ja pitkäkestoisin rikosprosesseihin?

3. Lakiehdotuksen 3 a § (henkilösuhteet)

Voitte kommentoida henkilösuhteita, joita lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltö koskisi.

Rikoslain määritelmä lähisuhteesta on sovittelun kannalta ongelmallinen. Se ei ota riittävästi huomioon perheiden ja suhteiden monimuotoisuutta tai näiden kestoja. Kategorisesti lähisuhteen

perusteella kiellettävä sovittelu poistaa sovittelumahdollisuuden monilta sellaisiltakin asiakkailta, joille sovitteluprosessi on ehdottomasti parempi vaihtoehto kuin raskas ja pitkä rikosprosessi. Tällaisia voivat olla esim. lievä pahoinpitely sisarusten – ehkä aikuisten tai iäkkäiden – välillä tai hyvin lyhyessä parisuhteessa, jossa osapuolet eivät ole eivätkä tule olemaan enää missään tekemisissä keskenään.

Ehdotettujen muutosten tuloksena kansalaisille on tarjolla entistä vähemmän tukipalveluja, joissa lähisuhdeväkivaltaan voidaan puuttua. Eryityisesti tilanne on ongelmallinen, jos lähisuhdeväkivallan osapuolilla on yhteisiä lapsia. Käsittelemättömät asiat pysyvät jännitteinä perheen sisällä ja vaikuttavat kielteisesti lapsiin ja nuoriin. Lisäksi piiloon voi jäädä entistä enemmän väkivaltaa, jos ja kun rikosprosessissa ei päästä käsiksi taustalla vaikuttaviin henkisen väkivallan muotoihin.

Henkilösuhteet tulisi joko määritellä tarkemmin tai mieluumminkin luottaa sovittelutoimiston ammattihenkilöstön tapauskohtaiseen harkintaan.

4. Lakiehdotuksen 3 a § (rikokset)

Voitte kommentoida rikoksia, joita lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltö koski.

Rikosnimike ei aina kerro riittävästi tapahtuneesta kokonaisuutena, ja se saattaa muuttua prosessien aikana. Siksi sovittelun kieltäminen rikosnimikkeen perusteella on hankalaa ja pelkistettyä. Nimike ei kerro teon taustoista, juurisyistä tai osapuolia laajemmista vaikutuksista.

Koska nimikkeiden takaa löytyy monenlaista sisältöä, tehdään sovittelun edellytysten selvitysvaiheessa tarkkaa tapauskohtaista harkintaa. Sovittelun ammattihenkilöstöllä on hyvät valmiudet arvioida rikosasian soveltuvuutta sovitteluun.

Sen sijaan, että lähisuhdeväkivallan sovittelua rajattaisiin rikosnimikkeiden nojalla, voitaisiin aloitteen tekemisestä säätää siten, että tietyissä rikoksissa pitäisi suorittaa esitutkinta loppuun ennen mahdollista sovittelualoitteen tekemistä. Tällöin ehdotuksen tavoitteen mukainen osapuolten vapaaehtoisuus tulisi useammassa prosessin vaiheessa varmistetuksi.

5. Lakiehdotuksen 3 a § (muuta)

Onko teillä muuta kommentoitavaa esitysluonnoksen 3 a §:stä?

Sekava pykälä, joka edellyttää usean muun lain ja niiden pykälien tulkintaa, mikä puolestaan lisää riskiä tulkita näitä eri tavoin eri viranomaisissa.

Pykälään pitäisi lisätä poliisille tai syyttäjälle mahdollisuus ohjata tapaus sovitteluun esimerkiksi alle 15-vuotiaiden osapuolten tutkinnanrajoittamispäätöksen tai muun syyttämättäjäättämispäätöksen jälkeen, jotta osapuolilla olisi mahdollisuus päästä käsittelemään asiaa rakentavassa dialogissa.

Vaikka esitysluonnoksessa mainitut tapaukset päättyisivät rikosprosessiin, on muistettava, että pelkkä rangaistus ei useinkaan muuta tekijän käytöstä. Eikä ainakaan kirjallinen menettely takaa väkivallan loppumista. Sovittelutoimistoissa ammattihenkilöstöllä on rikoserityistä, väkivaltatyön ja dialogisten menetelmien sekä palveluohjauksen erityisosaamista.

6. Muuta

Onko teillä muuta kommentoitavaa esitysluonnoksesta?

Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämisen sijasta tulisi kiinnittää huomiota siihen, mitä sovittelussa mahdollisesti saavutetusta sovinnosta seuraa. Täytyy myös pitää mielessä, että rikosilmoitus ei automaattisesti johda rikosprosessiin, oikeuskäsittelyyn ja tuomioon. Vaikka näin tapahtuisi, ei rikosprosessi välttämättä lopeta väkivaltaa tai sen uhkaa, jos asiaa ei päästä tunteiden tasolla missään käsittelemään.

Lakisääteistä rikos- ja riita-asioiden sovittelupalvelua on tarjolla koko maassa. Monilla paikkakunnilla ei ole muita, kaikille tarjolla olevia, maksuttomia palveluja. Jos lähisuhdeväkivallan sovittelua rajataan näin voimakkaasti, on ilmeistä, että osa ihmisistä jää kokonaan vaille tarvitsemaansa apua ja tukea. Palvelujen heikentäminen tällä tavoin lisää alueellista eriarviosuutta.

Sovittelutoimistoissa tehdään kokonaisuutena vaikuttavaa työtä. Mikään palvelu ei ole täydellinen. On kuitenkin epäselvää ja jopa epätodennäköistä, että mikään muu toimija voisi tällä hetkellä tarjota kansalaisille ja yhteiskunnalle yhtä hyvin sujuvaa ja yhtä kustannustehokasta palvelua.

Suomen ensimmäisenä ja yli 40 vuotta toimineena sovittelutoimistona olemme nähneet, miten sovittelutoiminta on kehittynyt ihmisille merkitykselliseksi, laadukkaaksi ja lakisääteisesti valvotuksi palveluksi. Emme ole jääneet paikoillemme, vaan kehitämme sovittelutoimintaa jatkuvasti entistä paremmaksi. On sekä yhteiskunnallisesti että taloudellisesti lyhytnäköistä romuttaa osa hyvin toimivasta palvelusta lakiehdotuksen määrittelemällä tavalla ja heppoisin perustein. Viime kädessä siitä kärsivät tavalliset kansalaiset.

Korhonen Tiina
Vantaan sovittelutoimisto